

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Demográfia és Szociológia Doktori Iskola
Demográfia Doktori Program

MAGYARORSZÁGI TRANSZNACIONÁLIS CSALÁDOK

**A Magyarországról Ausztriába irányuló munkavállalási célú migráció és
távolsági ingázás, valamint annak családi kapcsolatokra és családtagok
életére gyakorolt hatásai**

Doktori értekezés tézisei

Témavezetők: Varga Szabolcsné Gödri Irén, PhD

Óri Péter, PhD

Készítette: Horváth Veronika

Pécs, 2022

Tartalom

1. Bevezetés.....	2
2. Vizsgálati célok és kutatói kérdések.....	3
3. A kutatás módszertana.....	5
4. A kutatás eredményei	5
4.1. A nemzetközi mobilitás trendjei és jellemzői	5
4.2. A transznacionális családok száma és jellemzői.....	7
4.3. A külföldön dolgozó szülők jellemzői	8
4.4. A transznacionális mobilitás okai, családok életére gyakorolt hatásai, valamint az érintettek jövőbeli tervei	9
4.4.1. Okok	9
4.4.2. Hatások	10
4.4.3. Tervek	15
5. Összegzés.....	16
6. Felhasznált irodalom.....	17
7. A szerző témában megjelent publikációi	17

1. Bevezetés

Ausztria a magyarok számára mindig fontos migrációs célországnak számított, ami főként a történelmi háttérből eredő, részben nyelvi kötelékekből, valamint földrajzi közelségéből és az ezzel járó előnyökből következik. Az Osztrák Statisztikai Hivatal (Statistik Austria) adatai szerint az Ausztriába vándorló magyar állampolgárok száma (flow) az elmúlt 20 évben ötszörösére, az országban tartózkodó magyarok állományi létszáma (stock) hétszerezére nőtt. 2020-ban az Ausztriába vándorló magyarok száma meghaladta a 12 ezer főt, összességében pedig ebben az évben közel 88 ezer magyar állampolgár, majdnem 82 ezer Magyarországon született személy élt Ausztriában. Emellett a munkavállalási céllal átmenetileg Ausztriában tartózkodó, illetve oda ingázó magyarok száma is jelentős, az osztrák társadalombiztosítási szervezet (Dachverband der Sozialversicherungsträger – DSV) adatai szerint 2020-ban 11,8%-os arányukkal a németek után a magyarok (91 ezer fő)¹ alkották az Ausztriában foglalkoztatott külföldiek második legnagyobb csoportját. Noha a koronavírus-világjárvány hatására 2020 elején, majd ez év őszén is mintegy 20–25 ezer magyar veszítette el ausztriai munkáját, a DSV legfrissebb, 2022. júniusi adatai azt mutatják, hogy jelenleg olyan sokan dolgoznak Ausztriában, amire eddig még nem volt példa, több mint 113 ezren.

A magyarok főként az osztrák–magyar határtérségből járnak át Ausztriába dolgozni, ugyanakkor a rendelkezésre álló adatok azt mutatják, hogy Magyarország határtól távolabb fekvő területeiről is egyre többen döntenek az ausztriai munkavállalás mellett. Míg a célországhoz közel élők számára adott a napi ingázás lehetősége, addig az ország más területein élők a távolsági ingázás különféle formái és az átmeneti vagy tartós külföldre költözés között választhatnak,² ami egyben az érintett családok hosszabb-rövidebb idejű, vagy akár végleges „szétszakadását” eredményez(het)ji.

A nemzetközi határokon átívelő kapcsolatokat fenntartó, transznacionális családok – hátrahagyott gyerekek (left behind children), illetve hátrahagyott partnerek (left behind wives / left behind women) – problémája elsőként Dél-Amerikában és Ázsiában, majd Európán belül is (főként az idősgondozói feladatokat ellátó női munkaerő vándorlása végett) került a figyelem középpontjába (Blaskó, 2016). Európában ugyanakkor a témával kapcsolatos kutatások még nagyon kezdetleges szinten állnak, sem az érintettek számáról, sem a transznacionális élet családok életére gyakorolt hatásairól nincsenek pontos adatok.

Magyarországon Blaskó és Szabó (2016) becslései szerint a 2011. évi népszámlálás idején 14 ezer kiskorú gyermeket nevelő családból ideiglenes vagy tartós külföldi tartózkodás miatt egyik vagy

¹ Természetesen köztük az életvitelszerűen Ausztriában élő magyarok is megjelennek.

² A Nyugat-Dunántúlon egyre inkább megfigyelhető jelenség az is, hogy az ország távolabbi részeiről, elsősorban Kelet-Magyarországról érkezők a határhoz közeli településeken bérelnek lakást vagy munkásszálláson történő lakhatást vesznek igénybe, és onnan járnak át naponta Ausztriába dolgozni. Ők tehát kelet-magyarországi háztartáshoz tartoznak, de hétköznapjaikat távol a családtól, Magyarország nyugati határszakaszán töltik.

mindkét szülő hiányzott, összességében ebben az évben a hátrahagyott 18 év alatti gyerekek száma meghaladta a 22 ezer főt. Arról viszont nincsenek információink, hogy a szülők külföldre történő távolsági ingázása hány családot érint, és a családtól való elszakadással járó külföldi munkavállalásnak a családok életére milyen hatásai vannak.

A doktori értekezés az ausztriai munkavállalás főbb trendjeit és jellemzőit mutatja be, valamint a transznacionális életmód családok életére gyakorolt hatásait vizsgálja. Ebből adódóan hiánypótlónak tekinthető, lehetőséget teremt megismerni a családot „hátrahagyó” migráció mikroszintű okainak és hatásainak mibenlétét, valamint új területtel és eredményekkel gazdagítja a migrációs kutatások körét.

2. Vizsgálati célok és kutatói kérdések

A doktori disszertáció célja:

- egyrészt bemutatni a Magyarországról Ausztriába irányuló munkavállalási célú mobilitási folyamatok trendjeit, területi mintázatait, valamint az osztrák munkaerőpiacon dolgozók szociodemográfiai jellemzőit;
- másrészt feltárni a családot „hátrahagyó” migráció jelenségét: a családtól való elszakadással járó külföldi munkavállalás magyarországi elterjedtségét és okait, a külföldi munka miatt kiskorú gyermekeiktől hosszabb-rövidebb ideig távollévő (átmenetileg/tartósan külföldön élő vagy távolsági ingázó) szülők demográfiai profilját és transznacionális gyakorlatait, a transznacionális életmód családon belüli hatalmi és szerepviszonyokra, családtagok közötti kapcsolatokra és családtagok életére gyakorolt hatásait, illetve a transznacionális családok tagjainak jövőbeli terveit.

E vizsgálati célokhoz illeszkedve a kutatói kérdések a következők:

I. A munkavállalási célú nemzetközi mobilitás trendjeinek és jellemzőinek vizsgálatához kapcsolódó kutatói kérdések:

1. A Magyarországról Ausztriába történő munkavállalási célú mobilitás az ezredforduló óta napjainkig hogyan alakult más országokba irányuló mobilitási trendekkel összehasonlítva? Történtek-e jelentősebb változások e mobilitási folyamatok intenzitásában és területi mintázataiban ebben az időszakban?
2. Melyek az Ausztriában dolgozók (átmenetileg és tartósan Ausztriában tartózkodók, illetve oda ingázók) főbb szociodemográfiai és egyéb jellemzői, és változott-e összetételük a vizsgált időszakban?

II. A transznacionális családok számának és jellemzőinek vizsgálatához kapcsolódó kutatói kérdések:

1. A családtól való elszakadással járó külföldi munkavállalás milyen mértékben érinti hazánkat, és melyek a transznacionális családok fő típusai, jellemzői?

2. A transznacionális családok száma az ország mely területein a leginkább jelentős?

III. A külföldön dolgozó szülők jellemzőinek vizsgálatához kapcsolódó kutatói kérdések:

1. Melyek a kiskorú gyermeket nevelő, külföldön dolgozó szülők főbb szociodemográfiai és egyéb jellemzői?
2. Mi jellemzi a kiskorú gyerme(ke)ket nevelő, külföldön dolgozó szülők transznacionális gyakorlatait? Mennyire jellemző rájuk a transznacionális kapcsolattartás, a hazautalás és a hazalátogatás a külföldön dolgozó, gyermektelen személyekhez képest?

IV. A transznacionális mobilitás okainak, családok életére gyakorolt hatásainak, valamint az érintettek jövőbeli terveinek vizsgálatához kapcsolódó kutatói kérdések:

1. Milyen társadalmi–gazdasági és mikroszinten zajló folyamatok alakítják a kiskorú gyermek(ek)et nevelő szülők munkavállalási célú mobilitási döntéseit, illetve azt, hogy az anya vagy az apa (esetleg mindkét szülő) próbálkozik inkább külföldi munkavállalással?
 2. Hogyan változtatja meg az egyik vagy mindkét szülő hosszabb-rövidebb idejű külföldi munkavállalása a családon belüli hatalmi és szerepviszonyokat, és mely tényezők játszanak szerepet abban, hogy a hatalmi- és szerepmegoszlások hogyan alakulnak?
 3. Hogyan változtatja meg az egyik vagy mindkét szülő hosszabb-rövidebb idejű külföldi munkavállalása a családtagok közötti kapcsolatokat, és mely tényezők játszanak szerepet abban, hogy a kapcsolatok minősége milyen irányban változik?
 4. Milyen hatásai vannak az egyik vagy mindkét szülő átmeneti, tartós migrációjának vagy távolsági ingázással járó külföldi munkavállalásának
 - 4.1. a külföldön dolgozó szülők érzelmi–hangulati állapotára,
 - 4.2. a hátrahagyott/itthon maradó házastársak/élettársak érzelmi–hangulati állapotára,
 - 4.3. a hátrahagyott/itthon maradó gyerekek érzelmi–hangulati állapotára,és mely tényezők játszanak szerepet abban, hogy az érintettek hogyan érzik magukat?
 - 4.4. a hátrahagyott/itthon maradó gyerekek iskolai teljesítményére, valamint továbbtanulással és későbbi munkavállalással kapcsolatos terveire,
 - 4.5. a hátrahagyott/itthon maradó gyerekek táplálkozási szokásaira, és ezek a hatások minek tulajdoníthatók?
6. Melyek a transznacionális családok tagjainak jövőbeli tervei?

Van-e összefüggés a transznacionális életmód és a transznacionális családok tagjainak későbbi migrációs tervei között, és a Magyarország elhagyása melletti döntésre milyen egyéb tényezők hatnak?

3. A kutatás módszertana

A kutatás kevert módszertanra (mixed methods) épül³, az elemzéshez kvantitatív és kvalitatív adatokat egyaránt felhasznál: a Munkaerő-felmérés (MEF) 2003–2020-as adatállományai, valamint a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus, illetve kiegészítő (*Nemzetközi vándorlás és Szubjektív jóllét*) felvételeinek adatai mellett egy transznacionális családokban élő, Ausztriában dolgozó, kiskorú gyermeket nevelő szülők (n=25) körében készült interjúk kutatás eredményeit. A primer adatok elemzése leíró statisztikai módszerrel és logisztikus regressziós modellek alapján történt, az interjúk tematikus elemzéssel (thematic analysis – TA) (Braun and Clarke, 2006; 2012) kerültek feldolgozásra.

4. A kutatás eredményei

4.1. A nemzetközi mobilitás trendjei és jellemzői

TRENDEK ÉS TERÜLETI JELLEMZŐK

A Munkaerő-felmérés adatai szerint a külföldi telephelyen dolgozók (átmenetileg külföldön tartózkodók és ingázók) száma az évezred eleje óta egészen 2016-ig intenzíven, közel nyolcszorosára nőtt, amely növekedésnek 2016 után az Egyesült Királyság Európai Unióból való kilépési szándékának bejelentése, majd az utóbbi években a koronavírus-világjárvány vetett véget, de a külföldön dolgozó, magyarországi háztartáshoz tartozó személyek száma 2020-ban még így is közel 100 ezer fő volt. A külföldi telephelyen dolgozók fő célországai közé Ausztria és Németország tartozik, de a két ország közül a 2003–2020-as időszakban minden évben az osztrák munkaerőpiacon dolgoztak a legtöbben.

Az Ausztria irányába történő munkavállalási célú elvándorlás és ingázás már az Európai Unióhoz (2004) és a schengeni térséghez (2007) való csatlakozást követően is számottevő volt, a 2008-as gazdasági válság után pedig tömegessé vált.⁴ Bár a kialakult járványhelyzet miatt az osztrák telephelyen dolgozók száma is visszaesett 2020-ban, az osztrák társadalombiztosítási szervezet (Dachverband der Sozialversicherungsträger – DSVS) adatai azt mutatják, hogy 2021 nyarán 8 ezerrel több (közel 105 ezer fő) magyar állampolgár vállalt munkát az osztrák munkaerőpiacon, mint a járvány kitörése előtt. Az Ausztriában dolgozó magyarok száma azóta is folyamatosan emelkedik.

A 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus külföldön dolgozók teljes csoportjára vonatkozó adatai azt mutatják, hogy míg az átmeneti és tartós migráció fő célországa Németország volt a két adatfelvétel idején, addig az ingázók jelentős része Ausztriát választotta. Az Ausztriába

³ Az adatok feldolgozása a kevert módszertan egyik típusát, az összetartó párhuzamos felépítés t (convergent parallel design) (Creswell and Plano Clark, 2017) alkalmazva történt, amely lényege, hogy a téma vizsgálatához felhasznált, egymástól független kvantitatív és kvalitatív adatokat összekapcsolására az eredmények interpretációjánál került sor.

⁴ Ehhez a gazdasági válság hatásai mellett hozzájárult az is, hogy Ausztria a hiányszakmákban már a 2011-es munkaerőpiaci nyitás előtt fokozatosan feloldotta a korlátozásokat (Pogátsa, 2014), valamint 2007-ben a bentlakásos házi idősgondozók helyzetének rendezése is megtörtént, legalizálták a 24 órás gondozást (Baumgartner and Forster, 2017).

ingázók száma a két adatfelvétel között majdnem duplájára (22 ezerről 41 ezerre) nőtt, az ingázók csoportján belüli arányuk viszont visszaesett. Ebben az évben a külföldre ingázók több mint harmada (26 ezer fő) egyéb (nem szomszédos) országokban vállalt határátlépéssel járó munkát, közülük legtöbben Németországban. Feltehetően nem csupán a két adatfelvétel közötti módszertani eltérés⁵ magyarázza ezt a nagy volumenű távolsági ingázást az utóbbi adatfelvétel idején, hanem a távolabbra ingázók számának jelentős emelkedése is.

A távolsági ingázás térnyerése a munkavállalási céllal átmenetileg Ausztriában tartózkodók, és az oda ingázók területi adatai alapján is látszik. Mind a három vizsgált adatforrás eredményei azt mutatják, hogy az Ausztriában dolgozók száma az ország minden részén számottevőbb mértékben nőtt, mint a nyugati országrészen, főként az Alföldön és a dél-dunántúli régióban.

AZ AUSZTRIÁBAN DOLGOZÓK FŐBB SZOCIODEMORÁFIAI ÉS EGYÉB JELLEMZŐI

Az átmenetileg Ausztriában tartózkodó és oda ingázó foglalkoztattak többsége férfi, bár az utóbbi években a nők aránya megközelítette a 30%-ot. A tartósan Ausztriában élők körében viszont sokkal kiegyenlítettebb a nemek közötti arány. A MEF adatok szerint az osztráktelephelyen dolgozókra egyre idősebb korösszetétel jellemző. Úgy tűnik, hogy a korszerkezet ilyen irányú változása az ingázókra jellemző, hiszen míg a népszámlálás és a mikrocenzus ingázókra vonatkozó adatai is hasonló eredményeket mutatnak, addig az átmenetileg vagy tartósan külföldön élőkre vonatkozó adatok alapján látható, hogy az e mobilitási formákat választók fiatalabbak, kétharmaduk mindkét adatfelvétel idején 40 év alatti volt. Elmondható továbbá, hogy a tartósan Ausztriában tartózkodók iskolázottabbak a más mobilitási típust választóknál, illetve az osztrák munkaerőpiacon dolgozó nők körében a középfokú végzettségűek mellett figyelemre méltó a felsőfokú végzettségűek aránya is, leginkább az átmenetileg ott élők körében.

Az adatok mobilitástípus szerinti vizsgálata során a családi állapot szerinti különbségek ugyancsak kirajolódtak: míg az ingázók többsége házas, addig az átmeneti migrációval járó ausztriai életet választók körében már a nőtlen/hajadon családi állapotúak aránya is jelentős, a tartós külföldre költözést viszont inkább az egyedülállók választják. Továbbá mindhárom adatforrás eredményei alapján megállapítható, hogy az ingázó vagy egy évnél kevesebb időre Ausztriába költöző nők körében a házasok aránya a vizsgált években alacsonyabb, az elváltak aránya pedig kétszer–háromszor magasabb volt, mint az e mobilitási típust választó férfiaknál. Ez az eredmény minden bizonnyal Turner és Niemeier (1997) háztartási felelősség hipotézisével (Household Responsibility Hypothesis – HRH) magyarázható: a kétszülős, kétkeresetes családokban a kenyérkereső szerepet inkább az apák töltik be, a nők számára a háztartási és gyermeknevelési feladatok kevésbé teszik lehetővé a külföldi

⁵ A 2016. évi mikrocenzus az ingázás fogalmát „tágabban” értelmezte, mint a népszámlálás, így 2016-ban megjelentek olyan nem szomszédos országok is a célországok között, amelyekre a 2011-es adatfelvétel során nem kérdeztek rá.

munkavállalást, arra általában csak szükségszerű helyzetekben kerül sor. Az elvált nők viszont gyakran kénytelenek élet- és munkakörülményeiken változtatni, és gyermekeik jobb életkörülményének biztosítása érdekében olyan áldozatot hozni, mint a – némely esetekben költözéssel is járó – külföldi munkavégzés.

Az eredmények alapján látszik, hogy Ausztriában dolgozók az egész vizsgált időszakban jellemzően három területen, az iparban és építőiparban, a kereskedelemben és szolgáltatási ágakban, valamint a gépkezelő, összeszerelő és járművezető munkakörökben helyezkedtek el. Emellett a szakképzettséget nem igénylő foglalkozásokban dolgozók, illetve a magasan képzett szellemi foglalkozásúak aránya is figyelemre méltó, kiváltképp a nők körében. Láthatóvá vált továbbá, hogy az Ausztriában dolgozó magyarok jelentős része képzettségi szintjénél alacsonyabb szintű munkakörben dolgozik.

4.2. A transznacionális családok száma és jellemzői

TRANSZNACIONÁLIS CSALÁDOK SZÁMA ÉS TÍPUSAI

A feldolgozott adatok sorok eredményei szerint 2011-ben 15 904, 2016-ban pedig 24 138 olyan 18 éven aluli gyermeket nevelő család élt Magyarországon, ahonnan egyik vagy mindkét szülő átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodott, illetve nem a lakóhelyéhez közeli országba ingázott (tehát vélhetően nem napi szinten járt haza). A transznacionális családok aránya 2011-ben 1,5%-ot, 2016-ban 2,4%-ot tett ki. Látszik tehát, hogy a transznacionális családok száma és aránya a két adatfelvétel között eltelt 5 év során másfélszeresére nőtt, ugyanakkor a módszertani korlátokat (a mintás adatfelvétel „alulmerte” az életvitelszerűen külföldön lévő szülőket) figyelembe véve feltételezhető, hogy a transznacionális élet a becsült számhoz képest valamelyest több családot érintett 2016-ban.

A transznacionális családok mobilitástípus szerinti megoszlása alapján elmondható, hogy míg 2011-ben a transznacionális családok többségét olyan családok alkották, ahonnan átmenetileg volt távol az egyik vagy mindkét szülő, addig 2016-ban az e családokhoz tartozó külföldön dolgozó szülők jelentős része távolsági ingázás miatt hiányzott otthonról. A két adatfelvétel között a szülők távolsági ingázásában érintett családok száma hétszeresére nőtt, 2016-ban 12 ezer felett volt. Ez a figyelemre méltó mennyiségi növekedés részben módszertani okokkal (a célországok körének „kiszélesedésével”) magyarázható, de sokkal inkább azt az eredményt támasztja alá, hogy egyre többen otthonuktól távolabbra eső célterületekre ingáznak.

A Magyarországon élő transznacionális családok többségét 2016-ban olyan kétszülős családok alkották, ahonnan apa volt távol, viszont azoknak a 18 éven aluli gyermeket nevelő családoknak a száma is megközelítette a háromezret, ahonnan mindkét szülő vagy egyedülálló szülő hiányzott. Összességében 2011-ben 25 ezer, 2016-ban pedig 37 ezer gyereket érintett a szülők külföldi munka miatti távolléte. Az utóbbi adatfelvétel idején a transznacionális családokhoz tartozó gyerekek 28%-a az iskoláskort sem érte el.

TRANSZNACIONÁLIS CSALÁDOK TERÜLETI JELLEMZŐI

Az eredmények szerint a transznacionális családok aránya Tolna, Veszprém és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt a legmagasabb mindkét vizsgált adatfelvétel idején. 2016-ban viszont érintettsége miatt újabb két megye, Győr-Moson-Sopron és Baranya megye is kiemelkedett a küldő területek közül. A leginkább érintett öt megyében a transznacionális családok aránya egységesen 4% körüli volt. Mobilitás típusa alapján viszont látszik, hogy a tartós migrációban érintett családok aránya Budapesten, az átmeneti migrációban érintett családok aránya Hajdú-Bihar és Heves megyében, az ingázásban érintett családok aránya pedig Győr-Moson-Sopron megyében volt kiemelkedő.

4.3. A külföldön dolgozó szülők jellemzői

KÜLFÖLDÖN DOLGOZÓ SZÜLŐK SZOCIODEMOGRÁFIAI ÉS EGYÉB JELLEMZŐI

A rendelkezésre álló adatok csak az átmenetileg külföldön lévő, valamint távolsági ingázást választó szülők jellemzőinek feltárását tették lehetővé. Mint ahogy a transznacionális családokra vonatkozó adatok is mutatták, jobbra az apák vállaltak külföldön munkát. A külföldön dolgozó szülők háromnegyede a 35–49 éves korcsoportba tartozott 2016-ban. 2011-ben hasonló kor megoszlást mutattak az adatok, és összességében elmondható, hogy a két adatfelvétel közötti időszakban csak az átmenetileg külföldön élő szülők iskolai végzettségében történt lényegi változás: a felsőfokú végzettségűek aránya több mint duplájára (4%-ról 10%-ra) nőtt. A diplomások aránya a külföldön dolgozó anyák körében volt jelentősebb, de többségében szakmunkás végzettséggel vagy érettségivel rendelkező szülők döntöttek a családtól való elszakadással járó külföldi munka mellett. Közel háromnegyedük házas családi állapotú volt, viszont – mint az a külföldön dolgozók teljes csoportjára is igaz – a külföldön dolgozó anyák körében lényegesen magasabb volt az elváltak aránya, mint a külföldi munka mellett döntő, 18 éven aluli gyermeket nevelő férfiakkal.

Az elemzés eredményei azt mutatják, hogy a külföldi munkát vállaló anyák 85%-a képzettségi szintjénél alacsonyabb szintű munkát végzett 2016-ban. Ezzel szemben a külföldön dolgozó apáknak csak 21%-a volt alulfoglalkoztatott. Emellett az eredmények alapján látszik, hogy itthon élő 18 éven aluli gyereket nevelő anyák közül sokan azért döntöttek a külföldi munka mellett, mert Magyarországon nem tudtak elhelyezkedni.

KÜLFÖLDÖN DOLGOZÓ SZÜLŐK TRANSZNACIONÁLIS GYAKORLATAI

Az eredmények szerint a külföldön élő szülők hazalátogatási és hazautalási gyakorlatait a hátrahagyott gyerekek léte/nem léte erősen befolyásolja. A transznacionális kapcsolatok e két elemét vizsgáló logisztikus regressziós modellek azt mutatják, hogy a gyermektelen, külföldön családtaggal élő személyekhez képest 4-szer nagyobb eséllyel látogattak haza, illetve 50-szer nagyobb valószínűséggel adtak haza pénzt a külföldön töltött időszak alatt azok a szülők, akik 18 év alatti gyermekeiket

hátrahagyták. A leíró eredmények szerint a gyermeküket „hátrahagyó” apákra intenzívebb transznacionális kapcsolattartás jellemző, mint a gyermeküktől távollévő anyákra. Fontos azonban megjegyezni, hogy az ideiglenesen külföldön élő anyák alacsonyabb hazalátogatási és hazautalási gyakorisága nem feltétlenül jelent egyet a transznacionális kapcsolattartás hiányával, hiszen az interjúk felmérés eredményei alapján látszik, hogy:

- 1) a családtagok találkozásaira külföldön is sor kerülhet;
- 2) az itthon élő családtagok anyagi támogatása nemcsak közvetlenül, a külföldön megkeresett pénz hazaadása által valósulhat meg; illetve
- 3) a transznacionális kapcsolattartás legfőbb formájának nem a hazautalás vagy a hazalátogatás tekinthető, hanem sokkal inkább a külföldön lévő szülő és a hátrahagyott családtagok közötti kommunikáció milyensége, gyakorisága és módja.

4.4. A transznacionális mobilitás okai, családok életére gyakorolt hatásai, valamint az érintettek jövőbeli tervei

4.4.1. Okok

Az eredmények azt mutatják, hogy a Magyarországon élő, kiskorú gyermeket nevelő szülők külföldi munkavállalással és a transznacionális életmód fenntartásával kapcsolatos döntéseit elsődlegesen a küldő és célterületek bizonyos makroszintű társadalmi-gazdasági paramétereinek mikroszinten jelentkező hatásai befolyásolják. Az ország elhagyását indukáló fő taszító („push”) tényező az alacsony magyarországi fizetés, ami háztartási/családi szinten anyagi, megélhetési problémaként csapódik le, és számos esetben hiteltelek és egyéb tartozások felhalmozódásával jár együtt. Az ilyen helyzetek a kiskorú gyermeket nevelő szülőket túlórák és pluszmunkák elvállalására sarkallják, ami túlhajszolt életmódot, egészségügyi problémákat generál, valamint a munka és magánélet egyensúlyának felborulását eredményezi, ennek következtében pedig előbb-utóbb külföldi munkavállalás melletti döntéshez vezet. Ezek a döntések szinte kivétel nélkül családi szinten, a hagyományos nemi szerepek (apa a „kenyérkereső”), vagy a lehetőségek (potenciális munkakörhöz illeszkedő készségek, képességek) és szándékok (ki akar/nem akar) figyelembevételével születnek meg, de szerepet játszik bennük az itthon maradó gyerekek felügyeletének ellátását vállaló családtagok hozzájárulása, és a külföldi munkavállalást segítő interperszonális kapcsolatok is. Élethelyzetektől és lehetőségektől függően a döntést kiváltó anyagi, megélhetési okok kiegészülnek további olyan mikro- és makroszintű elemekkel, mint például a magyarországi családtámogatási gyakorlat szelektivitásából adódó kedvezőtlen helyzet vagy a magyarországi kisvállalkozók adózási feltételei miatt azonosított hátrány.

A másik oldalon, húzó tényezőként a magasabb fizetés és az egyéb béren kívüli juttatások, a gyerekek után járó adókedvezmények és támogatások, a jobb munkafeltételek és munkakörülmények, a vonzó fogyasztási lehetőségek, valamint a nyugodtabb, kellemesebb légkör jelenik meg. Ezeket az

előnyöket ugyanakkor beárnyékolják a családtagok hiánya miatt jelentkező pszichés költségek és a negatív diszkriminációs tapasztalatok.

4.4.2. Hatások

CSALÁDON BELÜLI HATALMI ÉS SZEREPVISZONYOK

A transznacionális családok többségére – a primer és szekunder adatok alapján egyaránt – a hagyományos nemi szerepmegosztás jellemző: az apa a kenyérkereső fél, aki családjá megélhetésének biztosítása érdekében vállalja a külföldön történő munkavégzést, miközben az anya a háziasszony szerepet tölti be. Ezekben a transznacionális családokban az itthon maradó szülőknek a háztartási és gyermeknevelési feladatok mellett olyan „férfiasabb” feladatokat is el kell látnia, amit korábban külföldön dolgozó házastársa végzett el. A háztartási munkamegosztásról való vélekedést tekintve ugyanakkor látható, hogy a hátrahagyott/itthon maradó feleségek jellemzően elfogadják ezeket a hagyományos szerepköröket, és – talán a külföldi munka adta anyagi biztonság eredményeképp – elégedettek helyzetükkal, sőt a korábban partnerük által végzett, férfiasabb feladatokra is úgy tekintenek, hogy annak elvégzésével a családért dolgozó partnerüket tehermentesítik.

Az „anya külföldön–apa itthon” típusú transznacionális családokban a hagyományos nemi szerepek felcserélődnek, az anya került „kenyérkereső” pozícióba, míg a mindennapi otthoni munkák az apákra maradnak. Az eredmények azt mutatják, hogy ezekben a transznacionális család-típusokban a kezdeti nehézségek ellenére a hátrahagyott/itthon maradó apáknak idővel sikerül az új helyzethez alkalmazkodni, többé-kevésbé átvenni a háziasszony és anyaszerepet.

Az eredmények szerint a családon belüli szerepviszonyok átalakulása akkor a leginkább figyelemre méltó, ha a gyerekekkel itthon maradó, felügyeletüket ellátó apa szerhasználati problémákkal küzd, illetve akkor, ha mindkét szülő vagy gyermekét egyedül nevelő szülő vállal külföldön munkát, és a gyerekek egyedül vagy nagyszülőkkel maradnak. Ezekben az esetekben gyakori, hogy a szülők külföldi munkavállalása a gyerekek házimunkában való aktív részvételét követeli meg. Bár kezdetben a gyerekek számára nehézséget jelent megszokni a kialakult helyzetet, az eredmények alapján látszik, hogy idővel – a külföldön dolgozó szülő távoli (telefonos/videócsetes) iránymutatásának segítségével – „beletanulnak” ebbe az új pozíciójukba, elfogadják a kialakult körülményeket, és háztartási többletfeladataikra szükségszerűen elvégzendő feladatként tekintenek.

A családon belüli hatalmi viszonyok alakulása kapcsán két komponens szerepét lehet kiemelni: egyrészt a „szülői jelenlét”, másrészt a „ki keresi a pénzt” családi étellel és gyermekneveléssel kapcsolatos kérdésekben betöltött szerepét. Az eredmények szerint a transznacionális családok zömében a mindennapi családi kérdések, valamint a kisebb értékű termékek vásárlására irányuló döntések során rendszerint a gyerekekkel itthon maradó szülő álláspontja a mérvadó, ami leginkább azzal magyarázható, hogy a családi kassza számottevő részét a külföldön dolgozó szülő hozzájárulása

képezi, így az itthon maradó szülő keresetének nagyobb részét tudja szabadon, saját igényeinek megfelelően felhasználni.

Bár a családon hatalmi mechanizmusok vizsgálata során a családi étellel és gyermekneveléssel, valamint a pénzkezeléssel kapcsolatos kérdéseket nem lehet teljesen elválasztani egymástól, mivel úgy tűnik, hogy a megkeresett pénz szinte minden családi döntésre erőteljes hatást gyakorol, az eredmények alapján látszik, hogy bizonyos helyzetekben a szülői jelenlét nagyobb szerepet játszik, mint a pénz. A hátrahagyott/itthon maradó szülő gyerekek személyiségének formálódását meghatározó személyes tulajdonságai, szokásai és elvárásai olyan döntési előnyt jelentenek a gyerek felügyeletét ellátó szülő számára, amit a távollévő fél nem igazán tud befolyásolni.

CSALÁDTAGOK KÖZÖTTI KAPCSOLATOK

Az eredmények szerint az egyik szülő hosszabb–rövidebb ideig tartó távolléte a családtól párkapcsolati szempontból pozitív és negatív hatású is lehet. Párkapcsolati problémák elsősorban hűtlenség és a külön töltött idő okozta érzelmi elhidegülés hatására, valamint a felek közötti érdekellentétek és konfliktusok miatt alakulnak ki.

Az eredmények alapján látszik, hogy a párkapcsolatok minőségének alakulására több transznacionális étellel kapcsolatos tényező is hatással van. A változás irányát elsősorban a mobilitás típusa határozza meg, illetve az, hogy ki a külföldön dolgozó szülő, és mennyire tudott a fogadó országba beilleszkedni, a külföldi étellel azonosulni. Az eredmények szerint a kapcsolatok gyengülését a hosszantartó szétválás és a külföldi étellel való elégedettség, sikeres integráció együttesen eredményezi, és a huzamosabb idejű kettészakadás párkapcsolatokra gyakorolt negatív hatását még a napi szintű transznacionális kapcsolattartás sem tudja ellensúlyozni. Látszik továbbá, hogy nagyobb arányban alakulnak ki párkapcsolati konfliktusok abban az esetben, ha az édesanya dolgozik külföldön. Ugyanakkor elmondható, hogy a felek helyzetéhez való pozitív viszonyulása és egymás iránti elköteleződése, az együtt töltött idő minősége, illetve a külföldön megkeresett, hazaadott pénz védőtényezőt jelent a párkapcsolatok minősége és stabilitása szempontjából.

Az egyik vagy mindkét szülő külföldi munkavállalásának szülő–gyermek kapcsolatokra gyakorolt hatásait feltáró eredmények alapján az előzőekhez hasonló kép rajzolódik ki: bár az interjúalanyok valamivel több, mint fele említett negatív következményeket (elsősorban a gyerekek részéről időszakosan jelentkező eltávolodást és haragot), valamelyest többen voltak azok, akik a negatív hatások mellett pozitívumokat is kiemeltek, vagy kizárólag azokat hangsúlyozták. Az eredmények alapján látszik, hogy a szülő–gyermek kapcsolatokban bekövetkező változás irányát mindenekelőtt a gyerekek életkora határozza meg, illetve az, hogy a gyerekek hány éves korában került sor a szülők külföldi munkavállalására. Összességében elmondható, hogy minél idősebbek a gyerekek, annál inkább megértik, elfogadják és megszokják a szülő távollétét, azok a gyerekek pedig, akik „beleszületnek” ebbe

a helyzetbe, illetve újszülött-, csecsemő- vagy kisgyermekkorukban kerül sor a külföldi munkavállalásra, teljesen természetesnek tekintik családjuk transznacionális életét. Úgy tűnik, hogy a szülő–gyermek kapcsolat pozitív irányú változása leginkább azzal magyarázható, hogy a gyerekek méltányolják szüleik áldozatvállalását, tisztában vannak azzal, hogy egyik vagy mindkét szülőjük értük és jövőjükért dolgozik.

Az interjúk kutatás eredményei alapján ugyanakkor összességében nem lehet egyértelműen kijelenteni, a külföldi munkavállalás hasznai képesek ellensúlyozni a szülők hiányát, és a transznacionális életmód a szülő–gyerek viszony szempontjából inkább pozitív, mint negatív hatással bír. A kutatás azon eredménye, hogy az interjúalanyok majdnem fele gyermekei részéről időszakosan fellépő haragot és elidegenedést tapasztalt, rávilágít arra, hogy mennyire sérülékenyek ezek a transznacionális kapcsolatok, főként abban az esetben, ha az érintett gyerekek szülőjük külföldi munkájáról kialakított véleménye vagy a szülőhöz való ragaszkodása esetlegesen változik.

KÜLFÖLDÖN DOLGOZÓ SZÜLŐ MENTÁLIS ÁLLAPOTA

Az eredmények szerint a transznacionális életmód miatti kettészakadás meglehetősen káros hatást gyakorol a külföldön lévő szülők érzelmi-hangulati állapotára. A logisztikus regressziós modellek eredményei azt mutatják, hogy a külföldön dolgozó szülők a teljes családban élőkhez, illetve hátrahagyott/itthon maradó partnereikhez képest is kevésbé boldogok, viszont sokkal gyakoribb körökben a csüggedt/levert és stresszes lelkiállapot megélése, valamint a magányosság.

A külföldi munkavállalás külföldön dolgozó szülőre gyakorolt káros hatásait az interjúk kutatás eredményei is alátámasztják, és azt mutatják, hogy az egyedüllét, a családtagok hiánya és az idegen környezet a külföldi munkavállalás kezdetén jelenti a legnagyobb érzelmi terhet az érintettek számára, az idő előrehaladtával viszont a hátrahagyott/itthon maradó gyerekek elfogadó, megértő viszonyulása és önállósulása elősegíti azt, hogy a külföldön dolgozó szülő is beletörődjön a kialakult helyzetbe. Az eredmények alapján látható, hogy a távollévő szülő érzelmi–hangulati állapotának pozitív irányú változásában a külföldön megkeresett pénz és az abból eredő anyagi biztonság is közrejátszik.

Az eredmények szerint a külföldön dolgozó szülők érzelmi-hangulati állapotára az életkor és a mobilitás típusa is hatást gyakorol. Azokat a szülőket érinti mentális egészségi állapot szempontjából kifejezetten hátrányosan a transznacionális életmód, akik idősebb korcsoportba tartoznak, és hosszabb ideig vannak távol családtagjaiktól. Úgy tűnik, hogy a különféle hosszabb idejű elszakadással járó mobilitási formák közül a távolsági ingázás a leginkább káros a mentális állapot alakulása szempontjából, ami azzal magyarázható, hogy e mobilitási típust választók esetén a transznacionális élet nehézségeihez hozzáadódnak az ingázással járó terhek is.

A távollévő szülők érzelmi–hangulati állapotát az előzőek mellett a külföldi életkörülmények szubjektív megítélése is befolyásolja, továbbá hatással van rá az is, hogy a transznacionális szülőség a

közbeszédben hogyan jelenik meg, van-e olyan tényező, ami a transznacionális kapcsolattartást gátolja vagy nehezíti, illetve a munka–magánélet egyensúly megvalósul-e, annak összehangolását támogatja-e a munkáltató, vagy a munkakör lehetővé teszi-e azt.

HÁTRAHAGYOTT/ITTHON MARADÓ SZÜLŐ MENTÁLIS ÁLLAPOTA

Az eredmények szerint a hátrahagyott/itthon maradó házastársak lényegesen jobb érzelmi mutatókkal rendelkeznek, mint a külföldön dolgozó partnereik. Mivel az országhatárokon átívelő kapcsolatok az érzelmi biztonság mellett jelentős anyagi biztonságot is adnak (hiszen működő párkapcsolatok, amelyben a felek egymás anyagi és lelki támogatására számíthatnak), így nem meglepő a logisztikus regressziós modellek azon eredménye, hogy mentális állapotuk a veszteség más formáit elszenvedő (özvegy vagy elvált) személyekhez képest, sőt még a teljes családban élő személyekhez képest is sokkal kedvezőbb.

Összességében az interjúkutatás eredményei azt mutatják, hogy bár néhány esetben – főként a külföldi munkavállalás kezdetén – azonosíthatók a transznacionális élet fizikai és mentális egészségre gyakorolt káros hatásai, elsősorban a hosszabb-rövidebb ideig tartó egyedüllét okozta magányosság, illetve a hátrahagyott/itthon maradó férfiak szerhasználati problémái, az ismerős környezet, rokonok és barátok támogató jelenléte, valamint a külföldi munkával járó anyagi biztonság többnyire ellensúlyozza a partner hiányát, és meggátolja az egészségi állapotra gyakorolt káros hatások kialakulását.

HÁTRAHAGYOTT/ITTHON MARADÓ GYEREKEK

Mentális állapot

Az interjúkutatás hátrahagyott/itthon maradó gyerekek problémaviselkedését feltáró eredményei azt mutatják, hogy az egyik vagy mindkét szülő hosszabb-rövidebb ideig tartó külföldi munkavállalás miatti távolléte komolyabb emocionális rendellenességet (például depressziót vagy szorongásos zavarokat) jellemzően nem okoz, viszont a kérdezettek gyermeki harmadánál valamilyen internalizáló vagy externalizáló magatartási probléma, elsősorban befelé fordulás, illetve néhány esetben agresszív, dacos, hiperaktív viselkedés alakult ki, amit részben vagy teljes egészében az egyik vagy mindkét szülő külföldi munkavállalás miatti távollétének tulajdonítottak az interjúalanyok.

A gyerekekre vonatkozó eredmények alapján is megfigyelhető, hogy a mentális állapot szempontjából a külföldi munkavállalás kezdete, az elválás utáni „megértés–elfogadás–feldolgozás” periódus a legnehezebb, ebben az időszakban a szülő távolléte huzamosabb ideig fennálló lehangoltságot, szomorúságot és hiányérzetet okoz.

Az eredmények szerint számos tényező vagy tényezők együttese befolyásolja azt, hogy a hátrahagyott/itthon maradó gyerekek mentális állapota miként alakul. A gyerekek szociodemográfiai

jellemzőit, és a külföldi munkavállalás időzítését figyelembe véve elmondható, hogy a külföldi munkavállalás gyerekek fiatalabb életkorában történő megvalósulása kockázati tényezőt jelent, és bár a befelé irányuló problémákban való érintettség tekintetében nem mutatkoztak nemek közötti különbségek, a kifelé irányuló problémák kizárólag a fiúgyermekeknél fordultak elő. Emellett látszik, hogy az apa és anya hiánya egyaránt káros a gyerekek lelki egészsége szempontjából, viszont az eredmények alapján úgy tűnik, hogy a gyerekeket az anya hiánya valamelyest jobban megviseli.

Az érzelmi-hangulati zavarok kialakulásának gátja lehet a külföldön dolgozó szülő gyakoribb hazajárása, a gyerekek migrációs döntésben való részvétele, az erős transznacionális kapcsolatok és kötődések, valamint a gyerekek helyzethez való pozitív (megértő és támogató) viszonyulása. A gyerekek számára biztosított anyagi jólét, a különféle többletráfordítások (ajándékok) viszont – bár átmeneti boldogságot adnak – nem minden esetben tudják kompenzálni a szülők távollétének gyerekek mentális állapotára gyakorolt káros hatásait. Emellett azok az exogén tényezők is hatást gyakorolhatnak a következményekre, amelyek a külföldi munkavállalás melletti döntésben is szerepet játszottak, például az egyik szülő szerhasználati problémái vagy valamilyen súlyos veszteségélmény.

Iskolai teljesítmény, valamint továbbtanulással és későbbi munkavállalással kapcsolatos tervek

Az interjúkutatás hátrahagyott/itthon maradó gyerekek iskolai eredményeire vonatkozó adatai alapján meglehetősen kedvező kép rajzolódik ki. A válaszadók elmondása alapján a hátrahagyott/itthon maradó gyerekek jelentős többségének tanulmányi eredménye kifejezetten jónak mondható, amit a szülők külföldi munkavállalásához köthető tényező is magyarázhat. A külföldön megkeresett, hazaadott pénz lehetővé teszi a hátrahagyott/itthon maradó gyerekek számára a jobb oktatási lehetőségekhez (például fizetős különórákhoz) való hozzáférést. Az interjúalanyok arról is beszámoltak, hogy a gyerekek iskolai eredményességében a támogató szülői háttérnek, a jellemzően transznacionális formában megvalósuló tanulástámogatásnak, illetve a pedagógusok megértő és segítő viszonyulásának is nagy szerepe van.

A kérdezettek gyermekeinek többsége tervezi a továbbtanulást, és látszik, hogy ennek a szülők is nagy jelentőséget tulajdonítanak. Csak néhány interjúalany vélekedett úgy, hogy a nem feltétlenül kell diploma ahhoz, hogy gyermekei később boldogulni tudjanak az életben.

Mivel a mintában szereplő szülők gyermekeinek többsége a későbbi munkavállalási tervekkel kapcsolatban még bizonytalan, így a szülők külföldi munkavállalásának gyerekek későbbi migrációs terveire gyakorolt hatásait nem volt lehetőségem vizsgálni, ugyanakkor az egyértelműen látszik, hogy azok a gyerekek, akiknek már vannak konkrét jövőre vonatkozó terveik, inkább külföldön szeretnének dolgozni, illetve azok a szülők is inkább külföldön képzelik el gyermekük jövőjét, akik nem tartják fontosnak a továbbtanulást.

Táplálkozási szokások

Az eredmények alapján elmondható, hogy a szülő(k) külföldi munkavállalása pozitív irányba változtatta meg a transznacionális családokban élő gyerekek táplálkozási szokásait. Az interjúalanyok arról számoltak be, hogy vásárlásaikat kevésbé pénzhez kötötten intézik, és olyan „megkívánt” élelmiszerek megvételét is megengedhetik maguknak, amire korábban nem vagy csak ritkán volt lehetőségük. Ezáltal a főzéshez felhasznált alapanyagok köre is változott, ami sokrétűbb, minőségibb és egészségesebb táplálkozást tett/tesz lehetővé.

Az eredmények azt mutatják, hogy a nagyobb vásárlási szabadság nem eredményezett táplálkozási- és evészavarokat a mintában szereplő transznacionális családokhoz tartozó gyerekeknél. Ehhez vélhetően az is hozzájárult, hogy a gyerekek felügyeletét ellátó személyek a szülők távolléte alatt rendkívüli odaadással gondoskodtak/gondoskodnak a gondjaikra bízott gyerekekről. Az eredmények alapján látható, hogy azokban a kétszülős családokban, ahol az anya távolléte miatt az étkezési szokások és körülmények a leginkább megváltoznak, a gyerekekkel otthon maradó apák idővel alkalmazkodnak a kialakult körülményekhez, és nemcsak ők, hanem az idősebb gyerekek is megtanulnak főzni. Továbbá az interjúk során elhangzottak alapján látszik, hogy az anyák külföldi munkavállalása nem jelenti azt, hogy gyermekeik étkeztetésével kapcsolatos feladataikat hátrahagyják, teljesen kivonódnak azokból. Az interjúk kutatás mintájában szereplő interjúalanyok családjai körében az a leginkább jellemző, hogy valamilyen formában a külföldön dolgozó édesanya oldja meg az itthon maradók étkezését: arról az időszakról, amíg távol van, valamelyest előre gondoskodik, és/vagy külföldön megkeresett fizetésének egy részét itthon maradó családtagjai étkezésére fordítja.

4.4.3. Tervek

Az értekezés hátrahagyott/itthon maradó szülők migrációs terveit vizsgáló logisztikus regressziós elemzésének eredményei szerint a migráció tervezése a teljes családokban élőkhöz képest a hátrahagyott/itthon maradó szülők körében nagyobb valószínűséggel fordul elő. Míg a migráció komoly fontolgatása vagy már eldöntése inkább azokra jellemző, akiknek házastársa/élettársa távolsági ingázó, addig a hosszú távú (5 évet meghaladó vagy végleges) külföldre költözést jobbra a tartósan külföldön élők hátrahagyott/itthon maradó partnerei tervezik.

Az interjúk kutatás eredményei azt mutatják, hogy a hátrahagyott/itthon maradó családtagok többsége nem tervez a közeljövőben külföldre költözni oda ingázó házastársával vagy ott élő házastársa után, ugyanakkor 16 család esetében a transznacionális életmód fenntartása bizonytalan. A külföldön dolgozó szülők között vannak olyanok, akiket a szívük visszahúz, ideiglenesen vannak külföldön és bizonyos feltételek teljesülése esetén visszajönnének Magyarországra dolgozni, vagy a

transznacionális élet terhei miatt napi ingázásra váltanának, a hátrahagyott/itthon maradó partnerek harmada pedig a migrációt még nem döntötte el.

Összességében elmondható, hogy a hátrahagyott/itthon maradó szülők itthon maradására legnagyobb motivációs erővel a családtagok és barátok közelsége bír, és külföldön dolgozók jövőbeli visszatéréssel, magyarországi munkavállalással kapcsolatos terveit is elsősorban ugyanezen okok, a családtagok, barátok hiánya miatt felmerülő pszichés költségek magyarázzák. Jóllehet az Ausztriában dolgozó szülők többsége szeretné folytatni jelenlegi munkáját, vagy letelepedni a szomszédos országban, tehát esetükben a visszatéréssel kapcsolatos döntés fontolgatása során a taszító faktorok erejét csökkentő tényezők döntésre gyakorolt hatása nem annyira jelentős, hogy az elsődleges makro-faktorok hatását módosítani tudja, az interjúalanyok harmadát szíve itthon élő családtagjaikhoz és barátaikhoz visszahúzza, abba az országba, amit a külföldön töltött évek ellenére igazi hazájuknak érznek, és ahol jól érzik magukat.

5. Összegzés

A doktori disszertáció eredményei alapján a külföldre történő munkavállalási célú távolsági ingázás térnyeréséből kifolyólag Magyarországon a kiskorú gyermeket nevelő transznacionális családok száma egyre inkább növekszik. Bár a témában készült nemzetközi kutatások meglehetősen kedvezőtlenül festik le e családok, legfőképpen a hátrahagyott/otthon maradó partnerek és gyerekek helyzetét, az eredmények rávilágítanak arra, hogy ez nem feltétlenül van így, a transznacionális életmód hatalmi és szerepviszonyra, családtagok közötti kapcsolatokra és családtagok életére gyakorolt hatásait számos tényező befolyásolja.

A transznacionális családok tagjaira vonatkozó eredmények jól mutatják, hogy a családok külföldi munkavállalás miatti kettészakadása a külföldön lévő szülők érzelmi-hangulati állapotára van a legjelentősebb hatással. Ők azok, akik családjuktól, magyarországi barátaiktól elválasztva, egy idegen országban – gyakran kívülállóként („Ausländer”-ként) élve – leginkább elszenvedik a transznacionális élet következményeit, ugyanakkor a témát feltáró szakirodalomban róluk esik a legkevesebb szó.

Összességében látszik, hogy a szülők külföldi munka miatti távollétére nem indokolt „hátrahagyásként” tekinteni, hiszen az interjú kutatás eredményei jól mutatják, hogy a szülők, főként az anyák – akik külföldi munkavállalását rendszerint negatív visszhang kíséri – elsősorban gyermekeik miatt vállalják a családtól való elszakadással járó külföldi munkát, és ugyan távolról, de próbálnak minden szülői szereppel kapcsolatos elvárásnak megfelelni, gyermekeik testi-lelki szükségleteit maximálisan kielégíteni. A gyerekek pedig látva és érezve ezt az odaadó törődést, megértően viszonyulnak a helyzethez, és törekednek arra, hogy akár az iskolában, akár a családi életben kötelességtudó hozzáállást tanúsítsanak.

6. Felhasznált irodalom

- Baumgartner, K. and Forster, J. (2017, May). *Measuring cross-border working in Austria with the EU-LFS*. Workshop on Labour Force Survey Methodology, Copenhagen.
- Blaskó Zs. és Szabó L. (2016). Gyermeket hátrahagyó migráció Magyarországon. In Blaskó Zs. és Fazekas K., (szerk.), *Munkaerőpiaci tükör 2015* (86–88. o.). Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.
- Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101.
- Braun, V. and Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In Cooper, H. et al., (eds.), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (p. 57–71.). Washington: American Psychological Association.
- Creswell, J. W. and Plano Clark, V. L. (2017). *Designing and Conducting Mixed Methods Research. Third Edition*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Pogátsa Z. (2014). *A magyar-osztrák határtérség munkaerő-piaci folyamatainak alakulása az elmúlt 10 évben*. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar.
- Turner, T. and Niemeier, D. (1997). Travel to work and household responsibility: new evidence. *Transportation*, 24(4), 397–419.

7. A szerző témában megjelent publikációi

- Gödri, I. és Horváth, V. (2021). Nemzetközi vándorlás. In Monostori J., Óri P. és Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai portré 2021: Jelentés a magyar népesség helyzetéről* (227 –250. o.). Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Horváth, V. (2020). A határon átnyúló tanulmányi célú ingázás mint az intergenerációs társadalmi mobilitás eszköze. *Tér és Társadalom*, 34(3), 46–67.
- Gábrriel, D. és Horváth, V. (2020). Visszatérő migránsok transznacionális gyakorlatai a hazatérést megelőzően. *Demográfia*, 63(1), 35–71.
- Horváth, V. (2019). Az Ausztriába irányuló munkavállalási célú migráció a Nyugat-dunántúli régióban. *Humán Innovációs Szemle*, 10(2), 80–105.
- Perchinig, B.; Horváth, V.; Molnár, D.; Tavodová, L. (2018). *A Multitude of Mobilities: Cross-Border Practices in the Austrian-Hungarian and Austrian-Slovak Border Regions*. Vienna: International Centre for Migration Policy Development (ICMPD).